

EXPEDITIE

HEILIGE HUISJES

LOGBOEK

ERFGOEDPROJECT VOOR GROEP 7-8

Dit logboek is van:

.....

erfgoed brabant
academie

EXPEDITIE HEILIGE HUISJES

WAAR GAAT HET OVER?

Een expeditie is een ontdekkingsstocht. Met Expeditie Heilige Huisjes ga je onderzoek doen naar gebouwen die met geloof te maken hebben. En je gaat op bezoek bij een Heilig Huisje. Heb je er wel eens over nagedacht hoeveel mensen een geloof hebben? En welke verschillende geloven er bestaan? Er zijn ook mensen die geen geloof hebben. Maar toch heeft bijna iedereen wel op de een of andere manier met geloof te maken. Misschien heb je het zelf niet eens in de gaten...

OPDRACHT 1

Heb jij een geloof?

.....

Hoe heet jouw geloof?

.....

Waar komen mensen van jouw geloof bij elkaar?

.....

Wat gebeurt er dan?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

GELOOF EN GODSDIENST

Een ander woord voor geloof is godsdienst of religie. In de loop van de tijd zijn in Brabant verschillende godsdiensten terechtgekomen. Tijdens deze expeditie gaan we aan de slag met de grootste geloven: katholicisme, protestantisme, islam en jodendom. Ieder geloof heeft eigen gewoonten. Die gewoonten zijn al vele honderden jaren oud. Daar horen eigen gebouwen en gebruiksvoorwerpen bij. Soms zijn ook de gebouwen en gebruiksvoorwerpen heel oud. Oud of niet, voor de gelovigen zijn deze dingen bijzonder en belangrijk.

OPDRACHT 2

**Wat hebben de vetgedrukte woorden volgens jou met geloof te maken?
Trek een streep tussen het woord en de goede verklaring.**

Je hoort een **kerkklok** luiden. Je loopt langs een **kerk, moskee, synagoge** of **tempel**. Je hoort de **azaan** of **ezan** roepen. **Sinterklaas** komt op school. Je hebt **kerst**vakantie. Op **zondag** zijn de meeste winkels gesloten.

.....

Kerkklok	wordt gezongen om de mensen naar de moskee te roepen.
-----------------	---

.....

Kerk, moskee, synagoge of tempel	wordt geluid om de mensen naar de kerk te roepen.
---	---

.....

Azaan of ezan	is het feest van de geboorte van Jezus.
----------------------	---

.....

Sinterklaas	is voor christenen de rustdag die God nam nadat hij de wereld had gemaakt.
--------------------	--

.....

Kerst	zijn gebouwen waar mensen samenkomen om hun God te eren.
--------------	--

.....

Zondag	is lang geleden door de katholieke kerk heilig verklaard.
---------------	---

OPDRACHT 3

Wat weet jij van verschillende geloven? Kijk ter voorbereiding op de opdracht de filmpjes van SchoolTV en schrijf de onderstaande woorden in de goede kolom. Als je iets niet weet, laat je het open. Let op: sommige woorden kun je bij meer dan één kolom invullen.

Allah, altaar, avondmaalstafel, bidden, biema, bijbel, davidster, dominee, God, maansikkel met ster, heilige ark, hiernamaals, imam, Hasjem/de Naam, Jeruzalem, Jezus, kansel of preekstoel, kerk, koran, kruis, Mekka, mihrab, minbar, Mohammed, Mozes, moskee, offerfeest, Pasen, priester, Pesach, rabbijn, sabbat/zaterdag, synagoge, thora, tien geboden, vrijdag, vijf zuilen van de islam, zondag.

	 joods geloof	 katholiek geloof	 protestants geloof	 islamitisch geloof
Hoe heet het symbool?				
Wat is de naam voor God?				
Wat is het heilige boek?				
Wie is de belangrijkste leraar met een boodschap van God?				
Hoe heb je contact met God?				
Waar komen de gelovigen samen om tot God te bidden?				
Wat is een belangrijke plek in het gebouw?				
Wie leidt de bijeenkomst van de gelovigen?				
Vanaf welke plek wordt gelezen uit het heilige boek?				
Welke dag is de voorgeschreven rustdag of op welke dag komen mensen samen om te bidden?				
Wat is een erg belangrijke feestdag?				
Aan welke leefregels moet je je houden?				
Naar welke heilige plaats reizen de gelovigen als het kan?				
Wat gelooft men dat er na de dood is?				

GEBOUWEN VAN BUITEN EN VAN BINNEN

Mensen met hetzelfde geloof komen bij elkaar in een speciaal gebouw. Daar luisteren zij naar uitleg door de priester, rabbijn, imam of dominee, zingen zij met elkaar liederen of bidden zij tot hun God. Iedere religie heeft een eigen soort gebouw. Als je het eenmaal weet, herken je ze zo! Op deze expeditie gaan we aan de slag met het katholicisme, protestantisme, islam en jodendom.

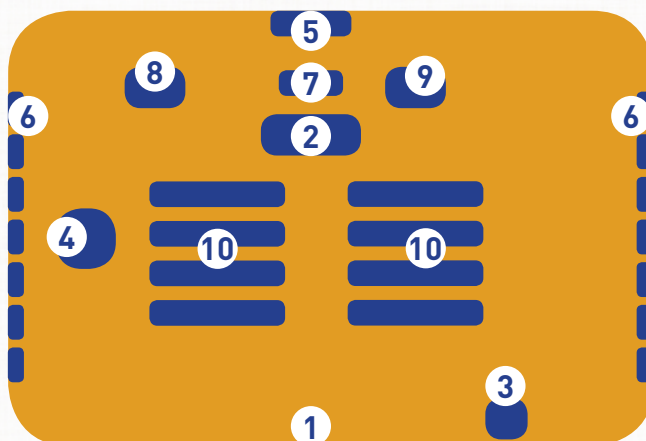
OPDRACHT 4

A. Bekijk de buitenkant van de gebouwen. Schrijf de naam eronder.
Kies uit: katholieke kerk, moskee, protestantse kerk, synagoge.

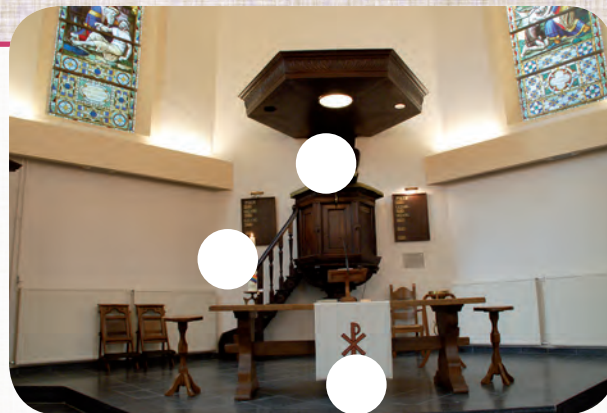
B. Vergelijk de binnenkant met de plattegrond die erbij hoort.
Schrijf de juiste letters in de rondjes.

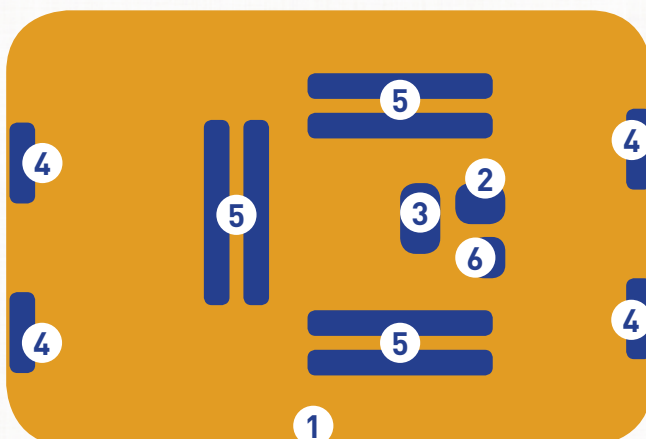
- a. Altaar
- b. Kruisweg
- c. Preekstoel

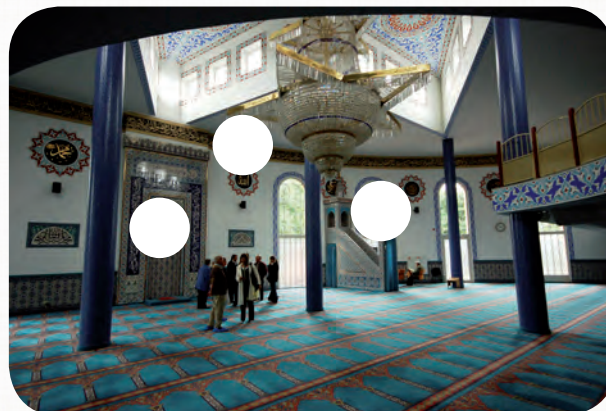
- 1. Ingang
- 2. Altaar
- 3. Mariabeeld
- 4. Biechtstoel
- 5. Kruisbeeld
- 6. Kruisweg (het lijden van Jezus in 14 afbeeldingen)
- 7. Tabernakel
- 8. Preekstoel
- 9. Doopvont
- 10. Banken voor de gelovigen

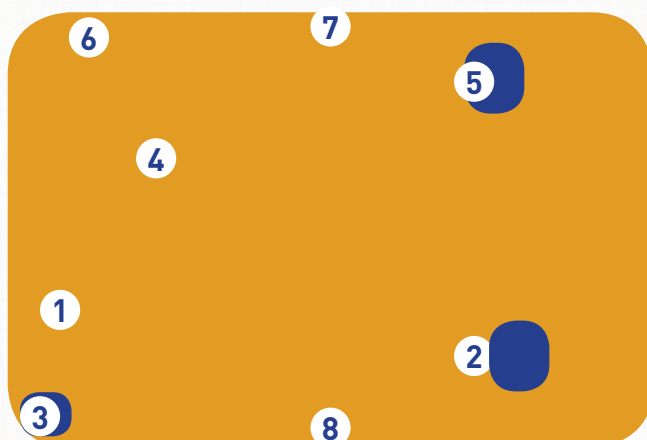
- a. Kansel
- b. Avondmaalstafel
- c. Borden met nummer uit het liedboek

- 1. Ingang
- 2. Kansel
- 3. Avondmaalstafel
- 4. Borden met nummers uit het liedboek (psalmen of gezangen)
- 5. Banken voor de gelovigen
- 6. Doopvont

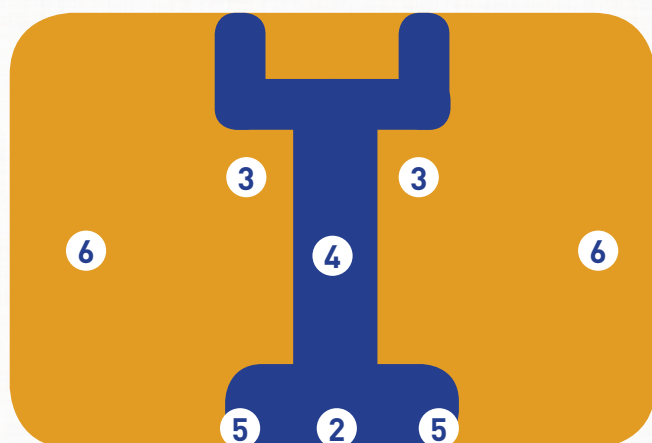
- a. Minbar / preekstoel
- b. Quibla
- c. Mihrab

- 1. Hal of binnenplaats
- 2. Wasplaats voor rituele reiniging
- 3. Minaret
- 4. Gebedsruimte
- 5. Minbar (preekstoel)
- 6. Quibla, de muur die de richting van Mekka aangeeft
- 7. Mihrab, nis in de quibla, de imam leidt staande voor deze nis de dienst
- 8. Ingang

- a. Heilige ark
- b. Biema
- c. Zitplaatsen voor mannen

- 1. De heilige ark (kast met de thorarollen)
- 2. Ingang
- 3. Zitplaatsen voor de mannen en jongens
- 4. De biema, een verhoging waar wordt voorgelezen uit de thora
- 5. Trap naar de bovengalerij
- 6. Bovengalerij, voor vrouwen en meisjes vanaf 12 jaar

c. Welke overeenkomsten en verschillen hebben de gebouwen?

Verschillen

Overeenkomsten

.....	
.....	
.....	

GEWOONTEN EN GEBRUIKSVOORWERPEN

In de gebouwen waar de gelovigen bij elkaar komen, vinden we allerlei bijzondere voorwerpen. Ieder geloof heeft wel gewoonten of speciale gebeurtenissen waar deze voorwerpen bij gebruikt worden. Weet jij wat waarbij hoort?

OPDRACHT 5

Lees onderstaande beschrijvingen en bekijk de foto's op de volgende pagina. Schrijf het vetgedrukte woord onder de goede foto.

Altaar	Tafel van hout of steen waarop een speciale handeling wordt verricht zoals het breken van het brood en schenken van wijn.
Ark	Kast in een synagoge waarin de thorarollen bewaard worden.
Bijbel	De bijbel bestaat uit het Oude en het Nieuwe Testament. In het Oude Testament staan verhalen over God en het Joodse volk voordat Jezus geboren werd. In het Nieuwe Testament gaat het over het leven, doen en denken van Jezus, de stichter van het christendom.
Doopvont	Kleine kinderen worden gedoopt door een klein beetje water over het hoofd te gieten. Na het dopen hoort het kind bij God en zijn kerk.
Heiligenbeeld	Beeld van man of vrouw die een goed en godsdienstig leven heeft geleid en volgens het katholieke geloof mensen kan helpen en beschermen.
Kansel	Preekstoel met enkele treden omhoog van waaruit uit de bijbel wordt gelezen of gepreekt. Vaak met een 'dakje' om het geluid te versterken.
Koran	Boek met de boodschap van God die de engel Gabriel in de Arabische taal aan Mohammed heeft doorgegeven.
Kruisweg	Reeks van 14 schilderijen of beelden waarin het lijdensverhaal van Jezus wordt afgebeeld.
Mihrab	De mihrab is een gebedsnis in een muur in de moskee die de gebedsrichting naar het oosten richting Mekka aangeeft.
Minbar	De minbar is een preekstoel met enkele treden waarop de imam staat als hij preekt of gebeden uitspreekt.
Thora	De Thora is hetzelfde als het Oude Testament, de vijf boeken van Mozes, en bestaat uit de wetgeving en de geschiedenis van het Joodse volk.
Wijwaterbakje	Bakje met water dat ook bij het dopen is gebruikt vlakbij de in- en uitgang van de kerk. Mensen dopen de vingertop van hun rechter hand erin en maken daarmee een kruisje.

TIJDLIJN GODSDIENSTEN IN NOORD-BRABANT

OPDRACHT 6

Lees onderstaande tijdlijn.

Hoe zou de toekomst van de godsdiensten eruit zien in Noord-Brabant?

Tweeduizend jaar geleden worden in Brabant verschillende goden vereerd. Een daarvan is Hercules Magusanus. De tempel waarin hij omstreeks het jaar 250 wordt vereerd, is in 1994 teruggevonden in Empel vlakbij 's-Hertogenbosch.

In 690 vertelt de monnik Willibrord over één god en zijn zoon, Jezus Christus: het christendom. De Frankische koningen die hier de baas worden, geloven in dezelfde god. Zij verspreiden het christendom. Lange tijd bestaan het christendom en oude gebruiken naast elkaar. In de jaren tussen 700 en 800 ontstaan de eerste houten kerkjes waarin de christenen bij elkaar komen. Die kerkjes worden later vervangen door stenen kerkjes, zoals het Boterkerkje van Oirschot.

Na 800 wordt het christendom steeds belangrijker. Vanaf ongeveer 1000 worden stenen kerken gebouwd. Steen is een kostbaar bouw materiaal en de kerk is dan ook het belangrijkste gebouw. Het bouwen van heel grote kerken duurt soms wel meer dan 100 jaar. Kijk maar eens naar de Sint-Janskathedraal van 's-Hertogenbosch. Maar de mensen vinden het belangrijk. Ze hebben veel geld over voor hun geloof. De kerk wordt rijk en machtig.

Rond 1500 protesteren mensen tegen de rijkdom van de kerk. Het christendom raakt verdeeld in twee groepen. De katholieken willen de oude kerk niet veranderen. De protestanten juist wel. De ruzie tussen deze twee groepen is een van de oorzaken van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Na de oorlog wordt het katholieke geloof in Noord-Brabant verboden. Het protestantse geloof krijgt de kerken in bezit. Toch blijven de meeste inwoners van Noord-Brabant katholiek.

In 1798 worden in de Bataafse Republiek alle godsdiensten voor de wet gelijkgesteld. De meeste kerkgebouwen in Noord-Brabant worden katholiek. Voor het protestantse geloof worden kleine kerkjes gebouwd, zoals het Van Gogh-kerkje in Nuenen. Ook het joodse geloof wordt zichtbaar in het straatbeeld. De eerste synagogen worden gebouwd. Veel middeleeuwse kerken zijn te klein. Overal in Noord-Brabant worden nieuwe, vaak grote, katholieke kerken gebouwd. De basiliek van Oudenbosch is zelfs een kleine kopie van de Sint-Pieter in Rome!

De Tweede Wereldoorlog zorgt voor belangrijke veranderingen. Tijdens die oorlog worden meer dan 100.000 joden uit Nederland weggevoerd. Het grootste deel van hen wordt vermoord. Veel synagogen gaan dicht omdat er te weinig mensen overblijven. Na de oorlog gaan mensen ook meer en vaker reizen. Zij zien meer van de wereld en geloven niet langer alles wat de dominee, pastoor of rabbijn vertelt.

Vanaf ongeveer 1960 gaat het goed met de economie in Nederland. Er is zoveel werk in Nederland dat Nederlandse bedrijven in het buitenland op zoek gaan naar arbeiders. Duizenden mensen uit Marokko, Turkije en andere landen worden uitgenodigd om hier te komen werken. Zij nemen hun geloof, de islam, mee. Nu vinden we in veel plaatsen in Brabant behalve kerken en synagogen ook moskeeën.

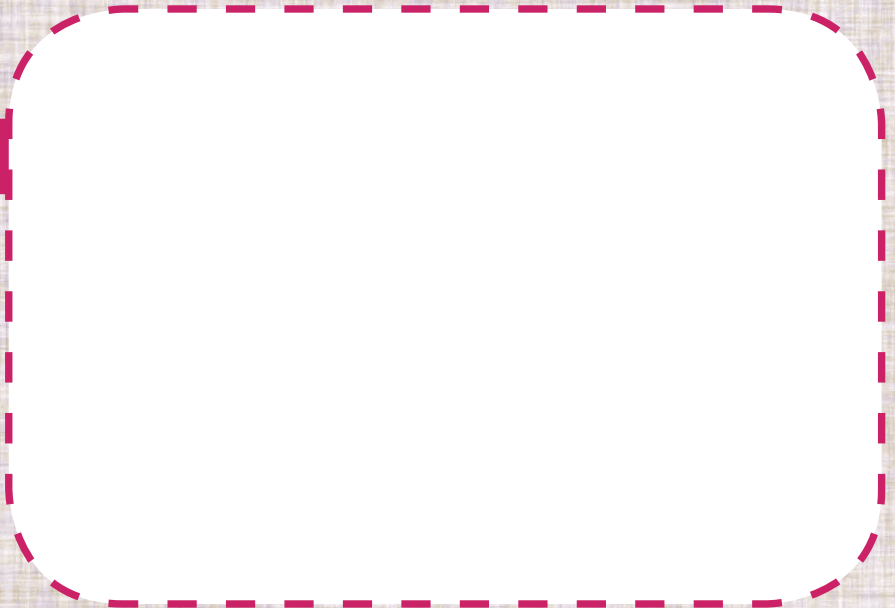

Vanaf ongeveer 1960 neemt het aantal gelovigen af. Vooral veel katholieke kerkgangers kunnen zich niet vinden in de strenge regels die vanuit Rome werden gesteld. Zoals het kerkelijk verbod op de anticonceptiepill, het condoom en abortus. Er is sprake van ontkerkelijkheid. Kerkgebouwen worden zelfs afgebroken of krijgen een andere bestemming.

**PLEK VOOR EIGEN
AFBEELDING**
(tijdvak van de toekomst)

OP EXPEDITIE

Je hebt je nu goed voorbereid en gaat op onderzoek uit. Je bezoekt een gebouw dat bij een geloof hoort. Tijdens deze expeditie verzamel je gegevens die je nodig hebt voor jouw eindopdracht.

OPDRACHT 7

Welke vragen zou je willen stellen bij het bezoek aan het Heilige Huisje?

.....

.....

.....

.....

.....

OPDRACHT 8

Vul de kijkwijzer in.

KIJKWIJZER

1. WAARDOOR VALT HET GEBOUW OP?

.....

2. STAAT HET GEBOUW MIDDEN IN HET DORP OF DE STAD?

.....

3. BIJ WELK GELOOF DENK JE DAT HET GEBOUW HOORT?

.....

4. WELKE LETTERS, CIJFERS OF SYMBOLEN ZIE JE AAN DE BUITENKANT VAN HET GEBOUW?

A. Schrijf op welke cijfers, letters of symbolen je ziet.

.....

B. Welke betekenis hebben deze symbolen?

.....

C. Schrijf de naam van het gebouw op.

.....

5. BEKIJK DE INGANG VAN HET GEBOUW.

A. Wat valt je op?

.....

B. Staat er een opschrift bij of boven de deur?

.....

C. Hoeveel deuren heeft het gebouw aan de buitenkant?

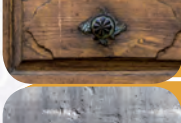
.....

6. HOE OUD ZOU HET GEBOUW ZIJN?

Je kunt dat soms zien aan de bouwmaterialen die zijn gebruikt. Zet een kruisje in het schema bij de gebruikte materialen. Vraag na of jouw antwoord klopt!

X

	Tufsteen (grijze blokken met een ruw oppervlak)	ca. 950 – 1200	☐
	Kloostermoppen (grote rode bakstenen)	ca. 1200 – 1500	☐
	Kalksteen (grijsgroene tot witte steen met een glad oppervlak waar ook beelden van gemaakt zijn)	ca. 1300 – 1900	☐
	Glas (kleine ruitjes, glas-in-lood)	ca. 1400 – nu	☐
	Bakstenen (gewone maat, roodbruin of geel van kleur)	ca. 1600 – 1900	☐
	Bakstenen (gewone maat, paarsbruin of bruin van kleur)	ca. 1850 – nu	☐
	Glas (grote oppervlakken in één stuk)	ca. 1950 – nu	☐
	Hout (ramen, deuren)		☐
	Beton (muren, ramen, constructie)	ca. 1950 – nu	☐

7. HOE STAAT HET GEBOUW ER NU BIJ?

A. Zie je beschadigingen?

.....

B. Is het gebouw gerestaureerd?

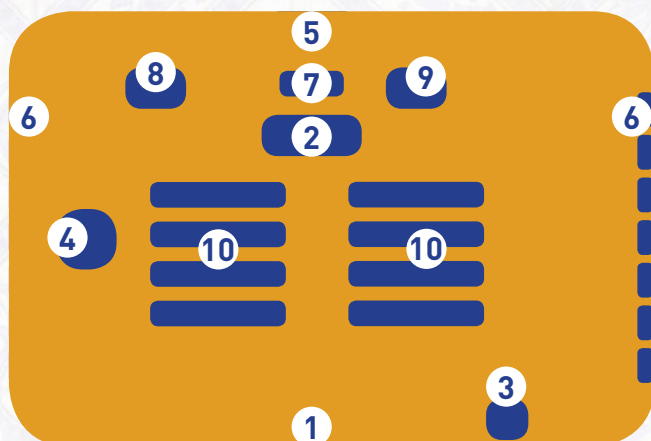
.....

8. WAT IS HET EERSTE DAT JE ZIET OF WAT JE OPVALT ALS JE BINNENKOMT?

.....

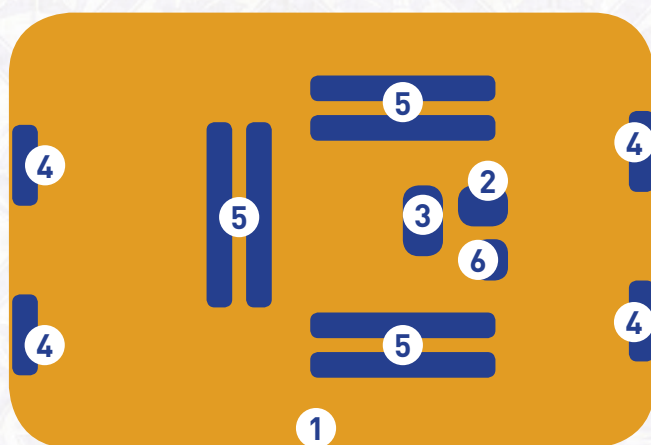
9. BEKIJK DE PLATTEGRONDEN.

A

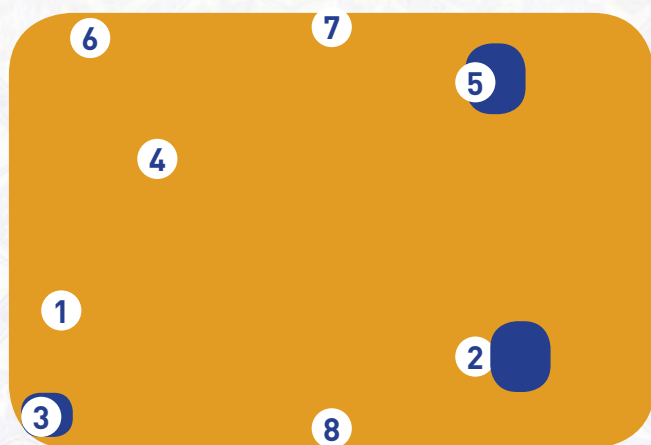
1. Ingang
2. Altaar
3. Mariabeeld
4. Biechtstoel
5. Kruisbeeld
6. Kruisweg (het lijden van Jezus in 14 afbeeldingen)
7. Tabernakel
8. Preekstoel
9. Doopvont
10. Banken voor de gelovigen

B

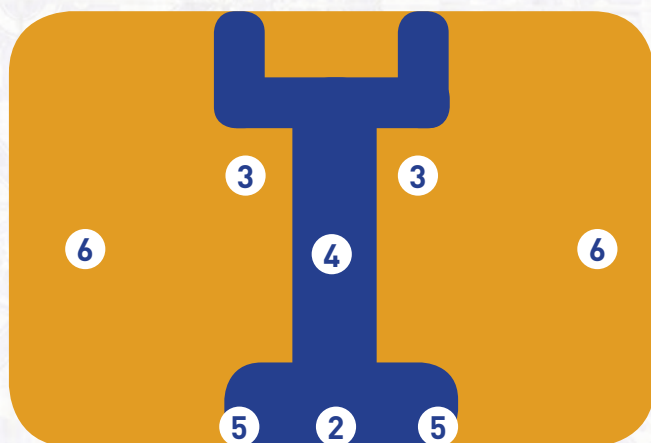
1. Ingang
2. Kansel
3. Avondmaalstafel
4. Borden met nummers uit het liedboek (psalmen of gezangen)
5. Banken voor de gelovigen
6. Doopvont

C

1. Hal of binnenplaats
2. Wasplaats voor rituele reiniging
3. Minaret
4. Gebedsruimte
5. Minbar (preekstoel)
6. Quibla, de muur die de richting van Mekka aangeeft
7. Mihrab, nis in de quibla, de imam leidt staande voor deze nis de dienst
8. Ingang

D

1. De heilige ark (kast met de thorarollen)
2. Ingang
3. Zitplaatsen voor de mannen en jongens
4. De biema, een verhoging waar wordt voorgelezen uit de thora
5. Trap naar de bovengalerij
6. Bovengalerij, voor vrouwen en meisjes vanaf 12 jaar

A. Welke plattegrond past bij dit gebouw? A, B, C of D?

.....

B. Zie je verschillen?

.....

.....

.....

10. BELANGRIJKSTE PLEK.

A. Wat is de belangrijkste plek in het gebouw?

.....

B. Waaraan kun je dat zien?

.....

C. Waar kijken de mensen naar als ze zitten of knielen?

.....

D. Waar zitten de mannen en vrouwen?

.....

11. KIK OM JE HEEN.

A. Hoe kun je de geur van het gebouw omschrijven?

.....

B. Hoe voelt de temperatuur aan?

.....

C. Wat valt je op aan de kleuren die je ziet?

.....

D. Wat valt je op aan de vloer?

.....

E. Wat valt je op aan het plafond?

.....

F. Hoe wordt de ruimte verlicht?

.....

G. Aan welke afbeeldingen of symbolen aan de muur zie je in welk gebouw je bent?

.....

12. WELKE VOORWERPEN EN MEUBELSTUKKEN UIT HET LOGBOEK (GEWOONTEN EN GEBRUIKSVOORWERPEN) VIND JE TERUG IN DIT GEBOUW? (OPDRACHT 5, PAGINA 9)

A. Schrijf ze hier op:

.....

.....

.....

B. Welke voorwerpen of meubelstukken heb je nog nooit eerder gezien?

.....

.....

.....

C. Vraag waarvoor ze dienen en schrijf het antwoord op.

.....

.....

.....

13. IS WAT JE NU ZIET HEEL ANDERS DAN JE VAN TEVOREN HAD GEDACHT?

.....

.....

.....

14. WAT ZOU JE ANDEREN OVER DIT GEBOUW WILLEN VERTELLEN?

A. Ik vind dit gebouw wel/niet* bijzonder omdat

.....

.....

.....

.....

B. Monumenten zijn gebouwen met een beschermde status.
Dit gebouw moet wel/niet* bewaard blijven omdat

.....

.....

.....

.....

* Streep door wat je niet vindt.

15. JE HEBT BIJ OPDRACHT 7 IN JE LOGBOEK VRAGEN GESTELD WAAR JE EEN ANTWOORD OP WILDE VINDEN. ZIJN AL DEZE VRAGEN BEANTWOORD? ANDERS KUN JE DE VRAGEN NU NOG STELLEN.

OPDRACHT 9

Wat heb je geleerd tijdens je onderzoek? Wat was nieuw?
Wat maakte de meeste indruk?

OPDRACHT 10

Met wie werk ik samen?

Welke informatie moet ik verzamelen?

Wanneer is de presentatie?

Uitwerking eindopdracht:

COLOFON

Ontwikkeling van herziene versie Expeditie Heilige Huisjes door:

erfgoed brabant
academie

Voor meer informatie:

www.erfgoedbrabantacademie.nl/expeditieheiligehuisjes

Vormgeving:

Maartse Hazen, Nijmegen
www.maartsehazen.nl

Mede mogelijk gemaakt door:

Provincie Noord-Brabant

's-Hertogenbosch, januari 2019

© Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever, Erfgoed Brabant.

Erfgoed Brabant Academie is onderdeel van

erfgoed brabant